

הארץ

הנסיכות של דיסני כבר לא מחכות לנסיך

הארץ

רעיון האהבה הרומנטית, שתדלק אי אלו קלאסיקות של דיסני, מוחלף בשנים האחרונות בנסיכות נטולות נסיך, אבל מלאות בשאיפות על הגשמה והעצמה. אך האם האהבה באמת נעלמה או שמא רק שינתה צורה?

31.01.2017
אורן שמיר

רובנו גדלנו על דיסני. חונכנו על ברכי הסרטים והסדרות, הסיפורים והשירים - בדרך כלל באנימציה, אבל לא תמיד - מבית אולפני וולט דיסני האמריקאים. ומי שלא נחשף ליצירות בילדות, בדרך כלל לא היה יכול להימנע מלצפות בהן בבגרותו עם ילדיו. אלה שצפו בסרטים המונפשים של דיסני גם בילדותם וגם בעשור האחרון ודאי הבחינו במסרים מעט שונים מאלה שזכרו מהעבר. את רעיון האהבה הרומנטית הטוטאלית שתדלק אי אלו קלאסיקות דיסנאיות, החליפו פתאום נסיכות נטולות נסיך, אבל מלאות בשאיפות וחלומות על הגשמה והעצמה. זה לא במקרה ולא מהיום, אבל כשדיסני מהמרים בהצלחה פעמיים באותה השנה על סרטים שמובלים בידי גיבורות שיוצאות נגד המערכת ("זוטרופוליס" ו"מואנה") כדאי לעצור לרגע ולבדוק מה התרחש. אפשר אפילו לתהות לאן נעלמה אותה אהבה מהסרטים של האולפנים, שגרמה לחלקנו להאמין לרגע (או עד היום) בתיאוריית "האחד" או "האחת", ועיצבה לרובנו את האמונות בענייני זיווג בגיל צעיר מכדי להטיל בהן קפקא.

למעשה, מורשת דיסני, שזוכה לשדרוגים ועדכונים ברוח העידן הנוכחי, גמישה יותר מכפי שנהוג לחשוב ורצופת מהפכות בתוכן ובגישה. ב־1937 הפכו אולפני האנימציה של וולט דיסני מספקים של סרטים קצרים, שהיו מעין מנה ראשונה שהוקרנה לפני הסרט המרכזי, למגישים של המנה העיקרית. "שלגיה" היה הסרט הראשון של דיסני באורך מלא. הוא לא היה רק בלון ניסוי, אלא גם הלכה למעשה סרט הנסיכות המקורי, זה שיצר את התבנית אותה מנסים להגמיש בשנים האחרונות. בדיסני בחרו לרכב על ההצלחה של עולם האגדות, וכך הגיעו "פינוקיו" ו"דמבו". אבל רק לאחר שורת כשלונות בסוף שנות ה־40, הבינו מנהלי האולפנים מה באמת עובד ושבו אל דמות הנסיכה ואל האהבה הגדולה מהחיים ב"סינדרלה".

המשך הכתבה - אחרי הסרטונים

הארץ

1937 | שלגייה ושבעת הגמדים

סרט המונע בידי קנאת נשים מבוססת יופי, שבסופו מגיע נסיך ומציל את המצב

YouTube

1950 | סינדרלה

גיבורה שחולמת על ארמונות ונשפים מגשימה את ייעודה ופוגשת נסיך המתחתן איתה כי הנעל מתאימה

YouTube

הארץ

כלבת קוקר ספנייל מיוחסת מתאהבת בכלב רב־קסם וחולקת איתו מנת ספגטי ומאוחר יותר את חייה

YouTube

1959 | היפהפייה הנרדמת

שוב אם חורגת מרשעת המקנאה בגיבורה, מטילה עליה כישוף של פסיביות, וזה נשבר בעזרת נשיקת אוהב אמיתית ונסיכותית

הארץ

שוב חיית מחמד מבית טוב, הפעם חתולה פלוס שלושה חתלתולים, נענית לחיזוריו של חתול רחוב ונקלעת עמו להרפתקה מחוץ לאזור הנוחות

YouTube

פירוק והרכבה של נראטיבים קלאסיים

שלגיה, סינדרלה ועד סוף שנות ה־50 גם אורורה מ"היפהפייה הנרדמת", קיבעו סטנדרט של דמויות נשיות פסיביות ונזקקות. בסרטים אלה, האהבה היתה פתרון קסם שבכוחו להסיר כישוף. במרוצת השנים הגיעו גם סיפורי אהבה דו־כיווניים, אבל גם הם לא היו בהכרח שוויוניים. ב"היפהפייה והיחפן" (1955) וגם ב"חתולים בצמרת" (1970), הגיבורה היא חיית מחמד מיוחסת הנופלת בקסמו של פרח רחוב. אבל הסרטים שבאמת קיבעו ומיתגו את כוחה של אהבת אמת במיתולוגיה של דיסני בפרט ושל החברה בכלל, הגיעו עם התקופה הקרויה "הרנסאנס של דיסני" בסוף שנות ה־80 ובתחילת שנות ה־90. "בת הים הקטנה", "אלאדין" ו"היפה והחיה" (שיזכה לחידוש לא מונפש בשנה הבאה, כפי שהיה השנה עם "ספר הג'ונגל") הציגו במרכזם סיפורי אהבה סוחפים ומרגשים שהפכו לדבר הזכיר ביותר בסרטים עתירי מוזיקה, אתניות מגוונות, וגם כישופים ושאר אלמנטים של פנטזיה. הגיבורות החלו ליזום יותר, וגם אם בסופו של דבר שאפו והזדקקו בעיקר למישהו לאהוב, הן תאמו מעט יותר את הנורמות החברתיות של תקופתן

מאז ועד היום פנתיאון הדמויות הנשיות והמלכותיות של דיסני רק מתרחב, והוא מהווה את אחת הסיבות לחיבור הרגשי העמוק של הקהל עם המותג. עם זאת, הערכים של

הארץ

פוליטיקת החיות והמקומות פוליטיקת ששמים בשירות הציבורי. פוטאום נז'אד שטרט ננו
 "היפהפייה הנרדמת" מחפיץ את הגיבורה ואת הסיפור של "בת הים הקטנה" אפשר
 לקרוא כמעשייה על נסיכה יפה שמוכנה לוותר על הקול שלה רק כדי לא להיות רווקה
 (מעין "תהי יפה ותשתקיי"). אלה הם טיעונים פשטניים ודמגוגיים החוטאים לעיקר, שכן
 יישום הקריטריונים החברתיים והמוסריים של היום על סרטים שנעשו פעם מוביל לפער
 בלתי נמנע שמשרת את צרכי הדובר. יתר על כן, העברת סרט מסוים דרך מסננת ערכית
 ספציפית וניסיון לדחוס את כולו למשפט ביקורתי אחד, לעולם לא תתפוס את כל מהותו
 ועלולה לחטוא בפשטנות. אבל הטיעונים האלה רק הולכים ומתחזקים בעולם ששואף
 למורכבות ולייצוגים הולמים לכל מגדר ומגזר, ובו בזמן נוטה להתלהמות ולרידוד תרבות
 הדיון.

אולם דיסני מאזינים ברוב קשב לטענות האלה, מכיוון שהן מגיעות מצד לקוחות
 פוטנציאליים, שמאיימים "להתנתק" ולעבור למתחרים. לכן, כשקוטר המותניים או צבע
 העיניים של גיבורי וגיבורות דיסני זוכים למתקפה מצד הורים או ארגונים פמיניסטיים,
 התגובה של דיסני היא סרטי נסיכות אקזוטיות, כמו "פוקהונטס" האינדיאנית (כלומר,
 הילידה האמריקאית) או "מולאן" הסינית. גם זה לא תמיד מצליח, ומקרה מעניין היה זה
 של "הנסיכה והצפרדע", שהתגאה בדמות ראשית נשית ממוצא אפריקאי-אמריקאי, אבל
 בכל זאת ספג תלונות מהקהל שמצא פגם בכך שעורו של הנסיך שבו היא מתאהבת
 בהיר משלה. אבל ככלל, נדמה שסרטי העשור השני של שנות ה-2000 פרוגרסיביים
 יותר, כל אחד בדרכו, וקוראים תיגר על המוסכמות.

מעניין מה וולט דיסני עצמו, שלא היה ידוע בדעותיו הליברליות במיוחד, היה אומר על
 הכיוונים שבחרה החברה שנושאת את שמו כדי להמשיך לקרוץ לקהל רחב ככל הניתן.
 האם היה מוכן שהסרטים המזוהים עם שם משפחתו יוותרו על הטפה לערכי המשפחה
 בתמורה לאינדבידואליזם? או שבמקום הליכה עם הלב בתקווה למצוא את "האחד" או
 "האחרת", הקול הפנימי של גיבורי סרטיו יגיד להם שלהאמין בעצמם חשוב יותר
 מלהתפשר בענייני אהבה? האגדה (השקרית כמובן) לפיה סירב וולט דיסני למות ונותר
 קפוא עד שתימצא תרופה למחלתו, קיבלה במציאות טוויסט מהפכני: דיסני המותג נראה
 כמי שמסוגל לחיות לנצח, כל עוד יימנע מקיפאון וידע להתאים עצמו לזמנים.

לכן, במקביל לגיבורות מרדניות כמו אלה שהוזכרו לעיל, הגיעו גם סרטים המנסים לפרק
 ולהרכיב מחדש את הנראטיבים הקלאסיים של דיסני. זה התחיל בטפטופים לאורך שנות
 ה-2000 והגיע לשיא ראשון עם מה שהפך ללהיט ענק - "לשבור את הקרח", שהוציא
 את הרומנטיקה מהמונח "אהבת אמת". הסרט הטרי ביותר מבית חטיבת האנימציה של

הארץ

דואר פנים ואישי: לנסיך לשמוח על הנסיונות. וזה גם חומסע שעבור גיבורי דיסני.

נערה פולינזית שאביה הציף מייעד אותה לרשת אותו ולהנהיג את בני עמה, המצויים על אותו האי מזה עידנים, בעוד היא שואפת אל האופק שבקצה האוקיינוס. אביה מדבר איתה על המשכיות, על כך שאין סיבה לעזוב את אזור הנוחות ועל הסכנות שבלא נודע. זוהי סבתה שמגלה לה שיש עוד סיפור במסורת הפולינזית שלא סופר לה, וכך מגיע אישוש לרגשות הפנימיים של הגיבורה ממקור קדום יותר והיא יוצאת להרפתקה שכל כולה גילוי ונתינה.

המשך הכתבה - אחרי הסרטונים

גיבורות אקטיביות, בעלות רצונות מגוונים, רומנטיות במידה אבל עדיין

זקוקות להצלה

1989 | בת הים הקטנה

נסיכת הים נדלקת על מלח ממבט ראשון, ומחליטה למכור את קולה למכשפתיים כדי לקבל רגליים ולהשיג את אהוב לבה

YouTube

1991 | היפה והחיה

צעירה מחוזרת למרות ההרגל המגונה שלה לקרוא ספרים, מרותקת מדמות גברית חייתית החיה בבית מכושף, ואהבתה אליו הופכת אותו לגבר יפה תואר

1992 | אלאדין

פרחח רחוב מתאהב בבת הסולטן, מרמה את דרכו אל לבה, אבל מסתבך עם מכשף רב-עוצמה השולט בארמון הסולטן

מורדת במסורת בית אביה

דבר נוסף שהשתנה במהלך הזמן, ועדיין משתנה תדיר, הם אולפני וולט דיסני עצמם. המילה "דיסני" אמנם גורמת לנו לחשוב על סרטים מצוירים, אבל היא מכילה בתוכה תעשייה שלמה בסדר גודל הולך ותופח. באלף הנוכחי, תאגיד דיסני כולל גם את

הארץ

את הכוח היצירתי והחושני בעולם האנימציה. נוסף, פיקסאר ודיסני נחשבים למשחקי

הרומנטיקה והנסיכות של דיסני, למרות אי אלו עלילות רומנטיות שהפיקו ("וול-איי" לדוגמה), ותרמו רק נסיכה אחת לפנתיאון מאז הקמתם - מרידה, גיבורת הסרט "אמיצה". דיסני מיהרו להוסיף את מרידה אל "ארמון הנסיכות" שלהם והיא היתה לנסיכה הראשונה בתולדותיהם שאין לה עלילה רומנטית. למעשה, בראשית הסרט בכיכובה היא הודפת את מסורת החיזור הסקוטית שהיא חלק ממנה, ויוצאת לקבוע את גורלה בעצמה. בכך היא למעשה מורדת גם במסורת בית אביה האמיתי, וולט דיסני.

בשנים האחרונות רכשו בדיסני גם את אולפני "מארוול" (מותג גיבורי-העל של סרטי "הנוקמים") ואת "לוקאספילם" (ביתם של סרטי "מלחמת הכוכבים", ממותגי-העל החזקים בהיסטוריה של הקולנוע). הרכישות השתלמו, במובן הכי כלכלי של המילה. ארבעת המקומות הראשונים בטבלת שוברי הקופות העולמית לשנת 2016 שייכים לתאגיד-העל של דיסני. הסרטים - "קפטן אמריקה: מלחמת האזרחים" (מארוול), "מוצאים את דורי" (פיקסאר), "זוטופיה" ו"ספר הג'ונגל" המחודש - הגיעו להכנסות של כמיליארד דולר כל אחד. אם מוסיפים את "דוקטור סטריינג' (מארוול) ואת המצטרפים הטרניים "מואנה" ו"רוג אחת: סיפור מלחמת הכוכבים" (לוקאספילם) שטרם הגיעו למלוא הפוטנציאל שלהם, מדובר בהכנסות מדהימות במיוחד, כאלה שמוכיחות קשר חזק בין הקהל למותגים.

יחד עם זה, הרכישות הטריטוריות ערערו את האיוון הפנימי שהושג במאמץ רב בעשורים שלאחר בליעת מותגים כמו פיקסאר, "החבובות" של ג'ים הנסון או "פו הדב". בנוסף, ובשונה מרכישות קודמות, המותגים של מארוול ולוקאספילם אינם חלק מהמורשת הנידונה, ומגיעים עם מסורות משלהן. באף אחת מהן אהבה רומנטית אינה מרכז העניינים, והיא מתחוללת רק בשוליים, אם בכלל.

חשוב להבהיר שלמרות ההצלחה המרשימה והשליטה המוחלטת בקופות, מקור ההכנסה העיקרי של דיסני הם עדיין צעצועים וסחורה נלווית, לצד זכייניות שידור וכמובן פארקי השעשועים שלה. השנה, לדוגמה, נפתח "דיסנילנד שנחאי", המצטרף למגמה נוספת של השנים האחרונות, שבמסגרתה המערב גילה מחדש את המזרח כמקור אדיר להכנסות בתחום הבידור. בטלוויזיה ישנם כמה ערוצים ייעודיים של דיסני, שהיא גם הבעלים של ערוץ הספורט ESPN וזכיינית התוכן ABC (שבה רצות בין היתר סדרות טלוויזיה הממשיכות את היקום הקולנועי של מארוול, דוגמת "סוכני ש.י.ל.ד"). בזכות כל אלה, ועם קצת עזרה מהסרטים, רשם תאגיד-העל המפלצתי בגודלו עוד שנת שיא בהכנסות, וגם ברווחים - השישית ברציפות. כיוון ש-55.6 מיליארד דולר הכנסות (גידול של 6% מאשתקד) ורווחים של 9.4 מיליארד דולר (גידול של 12% מאשתקד) לא היו

הארץ

בנוכח של אימוץ חנוכה מותח וחוזר וניתן הפופולריות, ואפילו בנוכח של אובדן חלקי של

הזהות שלהם ושל ערכים שהיו מזוהים יותר עם דיסני בעבר. בנוסף, אין זה פלא שאולפנים כה מצליחים מבחינה קפיטליסטית יעדיפו לשתול בסרטיהם מסרים על הגשמה עצמית וחתימה להצלחה בסביבה מגבילה המסלילה לבינוניות, מאשר להתרפק על רומנטיקה כמו פעם או לחכות למושיע הגואל במקום לקחת את הגורל בידיים.

תחלמי בגדול, נסיכה

הפתיחות המחשבתית הזו מובילה גם לכך שעוד טאבו בסרטי דיסני עומד למבחן בסרט הטרי ביותר של האולפנים, "מואנה": העובדה שאין בו נבל דומיננטי. גם לקלישאה "רשע של דיסני" אין מקום בשיח התרבותי של היום, שבו אפילו סרט ילדים צריך להיות מורכב. כתוצאה מכך, לפני כשנתיים זכתה האם החורגת המפורסמת של היפהפייה הנרדמת לסרט משלה, "מליפסנט" בכיכובה של אנג'לינה ג'ולי, המציג את הסיפור מהצד שלה ומעניק מניעים פסיכולוגיים להתנהגותה. ב"מואנה" הלכו צעד אחד קדימה ואין בו נבלים של ממש, רק דמויות שמונעות מתוך כעס או פחד ואינן מובנות כהלכה. האנטגוניסט האמיתי בסרט, כלומר כוח הנגד שעליו צריך הפרוטגוניסט להתגבר, הוא רק הספק של מואנה בעצמה. ההגדרות העצמיות של הדמויות לעומת אלה הסביבתיות נבחנות בסרט שוב ושוב, בעיקר דרך מערכת היחסים המרכזית בין הגיבורה לבין הדמות המיתית שעליה למצוא כדי שתעזור לה להשיב את הסדר על כנו - מאווי. כשהם נפגשים לראשונה ומואנה פונה אליו בתור "חצי־אל, גיבורם של בני האדם", הוא מתקן אותה: "יובנות האדם. ובעצם כולם". וכשמאווי מכנה את מואנה "נסיכה", משום שהיא בת הציף, מואנה מתקנת אותו ומסבירה שיש הבדל בין הכינויים.

כפי שיוזעת גם הדמות המצוירת של מואנה, המונח "נסיכת דיסני" עבר התאמה לעידן העכשווי. כולל קמפיין של חברת דיסני העולמית והישראלית, תחת הכותרת "תחלמי בגדול, נסיכה", שבמסגרתו מעודדים בדיסני את הצופות והצופים שהזדהו עם הגיבורות החדשות להגשים את הפוטנציאל והכשרונות שלהם. בעולם של היום, נסיכה כבר איננה בת מלוכה שאמורה לדאוג לנתיניה, אלא מי שנולדה לכל מוצא שהוא ואמורה לדאוג בעיקר להגשמת הפוטנציאל של עצמה. זה אולי נשמע כמו מתכון בטוח ליצירת עוד "דור Y", שבניו ובנותיו הואשמו בעצלנות ונרקיסיות, משום שהם מאמינים שכל אחד מהם הוא פתית שלג ייחודי, אבל מי שיצפו בסרטים האחרונים של דיסני ברצינות, ודאי יסכימו שיש בהם מסרים מעודדים יותר עבור העולם שלנו כפי שהוא כעת. בין אם ב"זוטרופוליס", המציג שתי גישות להתמודדות של נשים עם עולם מסליל ומכליל, או "מואנה", שבו לא נלחמים באויב, אלא מנסים להבין איפה כואב לו.

הארץ

היעדר מוחלט של מנוע רומנטי, או רומנטיקה בכלל לצורך העניין. כמובן שזה היה משונה עם אשה צעירה מאוד היתה פוצחת ברומן סוער עם חציאל בן אלפי שנים, אפילו אם שניהם תקועים לבד על ספינה לאורך חלקים נרחבים של הסרט ועוברים הרפתקאות מקרבות. ועדיין, לוותר לחלוטין על אחת מאבני היסוד של הקולנוע של וולט דיסני זה לא עניין של מה בכך. עם זאת, נדמה שמבין הצופים בסרט מבחינים בכך בעיקר ההורים, ואילו לקהל הצעיר חשוב יותר להזדהות עם הדמויות ועם רצונותיהן.

כך שאולי יש בויתור הזה אפילו תיקון היסטורי, שמשאיר את הרומנטיקה בחוץ אבל מותיר מקום לאהבה. בסופו של דבר, אי אפשר לומר שדיסני זנחו את אחד הכוחות הקסומים שיש לקולנוע להציע. ב"זוטרופוליס" הופכים ארנבת ושועל לחברים מבלי להתאהב זה בזו וב"לשבור את הקרח", עוד להיט של דיסני המשתעשע עם מסורות העבר משל היו כדורי להטוטים, מגלות הגיבורות אנה ואלזה שאהבת אמת יכולה להיות גם בין שתי אחיות.

אולי תחילת החיסול של מושג האהבה הגדולה-מהחיים שמנצחת הכל, יעשה לנו רק טוב. אולי הפניית חלק מן האנרגיות האהבות האלה פנימה, או אל הזולת באשר הוא ומבלי לרצות ממנו משהו בתמורה, הם מסרים לא פחות חשובים מאשר "יום אחד יבוא מישהו ויאהב אותי הכי בעולם". אולי הם אפילו נחוצים על מנת שגם האהבה הרומנטית תוכל לחזור כשנזדקק לה ונהיה מוכנים וראויים לקבלה. ואיזה קאמבק מפואר זה יהיה.

גיבורות מכל הסוגים, שואפות להגשמה, וחלקן אפילו לא מונעות מתוך

רומנטיקה

1998 | מולאן

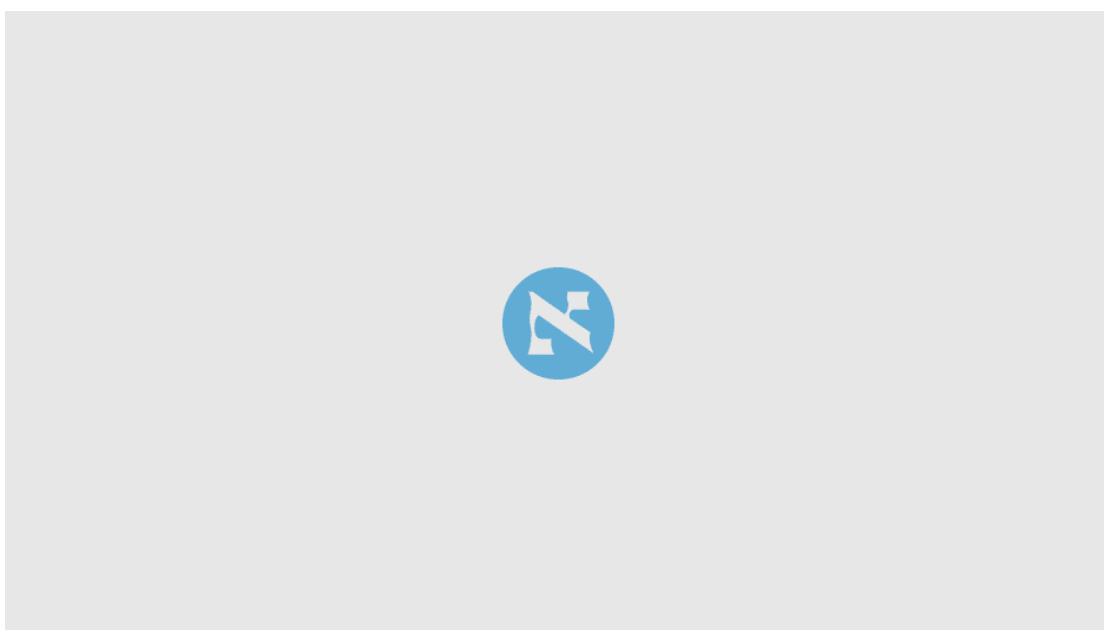
גיבורת סין, שלא רק מתחזה לגבר ויוצאת להילחם במקום אביה, אלא גם דוחה את עזרת השדכנית ואפילו משתמשת בנשיותה כדי לפתות ולהביס את אויביה

2009 | הנסיכה והצפרדע

ערה אפריקאית-אמריקאית מניו אורלינס שואפת לפתוח מסעדה יום אחד, אבל מתפתה לנשק צפרדע שטוען כי הוא נסיך ונושאת בתוצאות

2010 | פלונטר

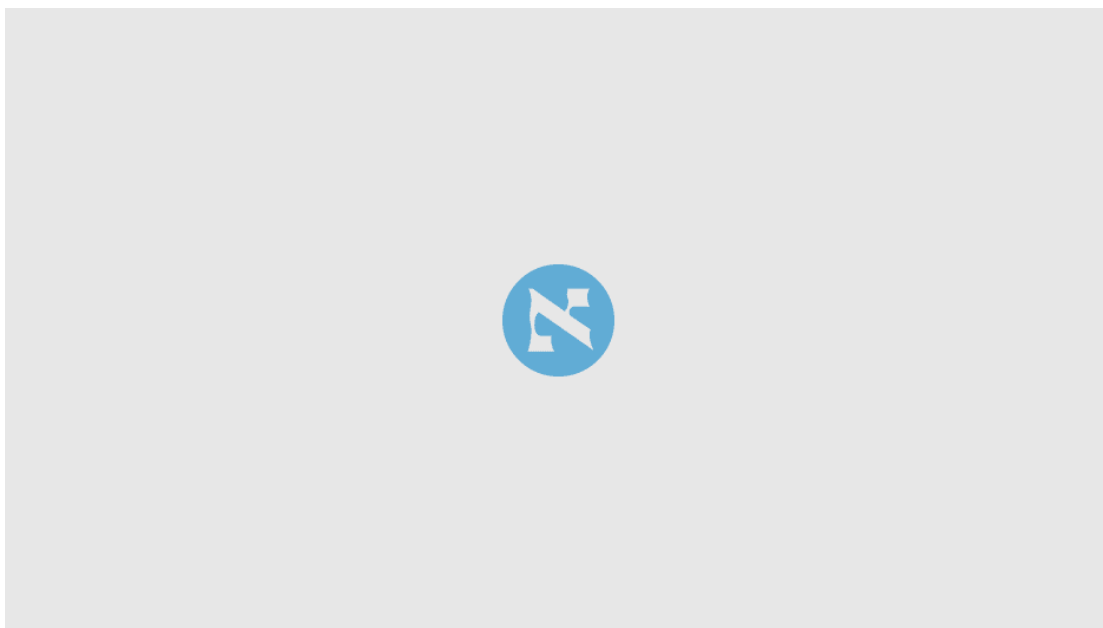
הניסיון לסיפור עכשווי וגרסה מודרנית של רפונזל (פעמונית) כגיבורה עצמאית, שבכל זאת מכיל מפגש רומנטי שהופך להרפתקה המסתיימת בסיפור אהבה

2012 | אמיצה

הגרסה הסקוטית והקיצונית יותר של מולאן, ובו נסיכת שבט סקוטי, שממאנת להיות פרס למחזריה המתחרים על לבה ויוצאת לקבוע את גורלה בעצמה

2013 לשבור את הקרח

העלילה הרומנטית מתגלה כשקרית, ואהבת האמת שמתגלה היא זו שבין שתי האחיות המלכותיות אנה ואלזה

הארץ

2016 זוטרופוליס ומואנה

שני סרטים על חברות נטולות פן רומנטי בין דמות נשית מובילה ודמות גברית משנית, שבה שני הצדדים מרוויחים, אבל מי שבאמת משתנה הוא הזכר

YouTube

תצלומים: © Disney , ז

מערכת | הנהלה | אודות הארץ |

חדשות, ידיעות מהארץ והעולם - הידיעון

© כל הזכויות שמורות להוצאת עיתון הארץ בע"מ